

A probléma először akkor furakodott közénk, amikor szerelmük hajnalán, 1948-ban Mészöly „csavargó alkatahoz” méltó bánásmódot kért társától, amelyben a bilincset, vagyis az elköteleződést a szabadsághoz kötötte. Polcz Elaine ehhez az igényhez mérten egész életében azon dolgozott, hogy meg tudja adni férjének a teret és nyitottságot. Teste azonban újabb és újabb betegségekkel reagált a megalkuvásra, az érzelmek folyamatos elfojtására, amely az egyoldalú kompromisszum ára volt.

Tudták ezt mindketten, hiszen mind a lélek-tant kutató író, mind a pszichológus végzettségű, elismert tanatólógus értette a szomatizálás nyelvét. Változtatni mégsem tudtak. „Gondold csak meg, amikor az onkológiáról kijöttem, feküdtem és vártam a szövettanit, ott ültél a fotelben, elmond-tad, hogy ezt nem tudod elviselni, hogy Te okoztad, hogy mit tettel velem, hogy így nem tudsz élni, és aztán elindultál egész napra K.-val autózni és aztán elfelejtettél este idejében hazajönni” — írja egyik szakító levelében Polcz Elaine 1974-ben. Elengedni mindennek ellenére soha nem tudták egymást. Bár sok időt töltöttek távol a másiktól, s többször is megpróbálták lezárni a kapcsolatot, végül egészen Mészöly Miklós haláláig, 2001-ig együtt maradtak.

Mindezt a házasságuk ötven éve alatt írt közel hétszáz levélből tudhatjuk meg, amely tavaly jelent meg a Jelenkor Kiadónál Nagy Boglárka értő szerkesztői munkájának köszönhetően. Bár belelesni egy házaspár nem nyilvánosságra szánt bensőséges párbeszédébe — évődő megjegyzéseibe vagy épp harcos konfliktusaiba — mindenképpen egyfajta kíváncsi kukkolást, az intim szférába való illetéktelen behatolást jelent, *A bilincs a szabadság legyen* című kötet olvasóinak lelkifurdalásán enyhíthet, hogy a két író maga ajándékozta teljes levelezését a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. Hogy milyen megfontolásból tették, nem tudni, annyi mindenesetre sejthető, hogy az ötvenéves házasság alatt megfogalmazott üzenetek nem azzal a céllal születtek, hogy az utókor elemezze őket, ahhoz túl kemények, túl őszinték. Mindössze egyetlen mondat utal rá, hogy ha nem is komolyan, de számoltak ezzel a lehetőséggel: „Egy kis fülharapás, egy kis hónalj-szuszmozgás. Az utókor számára ezeket a szavakat és a butaságokat ki kell húzni. A »ne cigizz« maradhat.” (225.)

Műveikben persze mindketten elég nyíltan vallottak arról, hogyan élték meg kapcsolatukat, izgalmas is lenne egy nagyobb lélegzetű tanulmányban összevetni a Polcz- és Mészöly-regények erre utaló részeit a levelezéssel. Ugyancsak érdekes lehetne a kortársak visszaemlékezéseit megvizsgálni, és kideríteni, hogy kívülről milyennek tűnt házasságuk. Hiszen kettejük kapcsolata mindig is beszédtema volt az irodalmi élet-

ben, és egyértelműen úgy tűnik, nagy figyelem övezi ma is.

Ezért is különösen érdekfeszítő a levélfolyamba való belemélyedés után egy kívülálló harmadik, a bennfentes tanú beszámolóját olvasni. Nadas Péter *Bármi jó* című esszéjében vall arról, hogy családi barátként milyennek látta ezt a szerelmet, s benne a két nagyhatású művész személyiségét: a mártíromságra és altruizmusra hajló sérült nőt, és az akaratlanul bántó, örökös bocsánatkérésben ragadt, sérült férfit. „Egy talpig racionális, föld jegyében született, görcsösségig kemény és csontos lény vonzódott egy levegő jegyében született, betegségeitől törekeny lényhez. És viszont” — írja (852). Nadas emlékeinek felidézésével lerombolja kettejük szerelmének legendás magasságait, felülírja a „legszebb emberpárról” kialakult általános véleményt, ugyanakkor hozzá is tesz a Polcz–Mészöly mítoszhoz, amely szerinte mégiscsak egy végzetes szerelemről szól.

A levelezést és az esszét egymásra olvasva ugyanis minden különbözőség, harc, áldozat és bántás ellenére egy olyan kapcsolat rajzolódik ki, amely mély kötődésen, intellektuális bajtársiaságon, játékosságon és már-már földöntúli mentális összekapcsolódáson alapult. Számos levél bizonyítja például különös telepatikus képességük működését, amellyel mindig megéreztek, ha a másikkal valami kivételes történt. Az idő, a tér és a szavak távolsága nem akadályozta őket abban, hogy tudják, mi zajlik éppen a másikban. Ez lehetett az oka annak is, hogy szerelmük idővel megbonthatatlan függőséggé alakult, amelyben mind a ketten vergődtek, Polcz Elaine azért, mert nem tudott kilépni, Mészöly Miklós pedig azért, mert a fogságban nem tudott hű maradni.

Írásaikból persze számos olyan információ is kiderül, amely érdekes lehet az irodalomtörténet számára, például megtudhatjuk, hogyan dolgoztak, milyen írókkal tartották a kapcsolatot, vagy milyen nehézségekkel kellett szembenézniük a szocializmus évei alatt. De ez a kötet mindennek ellenére mégis elsősorban egy különleges szerelem krónikája, amely két olyan emberről szól, akik nehézségeik ellenére képtelenek voltak egymás nélkül élni. (Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és az utószót írta: Nagy Boglárka; *Jelenkor*, Budapest, 2017)

FORGÁCH KINGA

DARVASI LÁSZLÓ/SZÍV ERNŐ: AZ IRODALOM ELLENSÉGEI

Mit tehet egy író, akinek alkotói termete sem nem kicsi, noha kicsi írók „mindig is voltak” (91.), sem nem nagy, akinek, miként Szív Ernő megidézí, hatalmas alakja nem fért el a világban, „kilógott belőle, folyvást kiszaladt, kilépett a saját életéből, és

a világ, mint egy szűk zakó, folyton végigrepedt a hátán” (94.). Darvasi László Esti Kornélja, azaz Esterházy Péter *Estijének* folytonosságában elgondolható, Szép Ernőre rímelő Szív Ernője fanyar humorával, nyelvi zsánerében a két világháború közti időszak hírlapírását megidéző, ám az ezredfordulón játszódó életképek sokaságával méri fel barátait és ellenségeit: az írás hagyományosan merész vállalkozását segítő lehetőségeket az alkotás elé gördített nehézségekről mintázott alakjaival egyetemben.

Kötetünk hol mint tetet öltött *regény* szól vádbeszéddel, felemlegetve regényesen érző énjéből fakadó kiszolgáltatott élethelyzetét, mely az író és közte létrejött, eredendően szoros viszony nevében kér léttérter, s jogos elkeseredésből emel vádat az íróval szemben: „Vádolom azzal is, hogy nem védett meg. Gyakran bizonygatta, az élete legfontosabb eseménye vagyok! Mint egy izzó szerelem!” Máskor az író képében mintázza a testi, lelki, s lényegéből fakadóan fokozottan szellemi egymásrautaltság ellentételező vízióit. A mű, a fómű, a regény mindig él, lélegzik, beszél, testi létező, akinél esetenként nem egyszerűen részleteket töröl az író, hanem testéből operációval távolít el részeket, és ha a szükség úgy hozza, sajnálatosan akár a legszebb fejezetet.

A kötetet jellemző boldog-boldogtalan, szenvedélyes-rezignatív, érzékeny-apatikus beszédmód a humort is ízekre szedi — hisz „Amin nevetek, az van biztosan” (189.) —, amikor Örkény István egyperceseibe illő helyzetet fordít ki, s amikor az emléktábla-avatás rituáléja nem szakad el a hagyományoktól akkor sem, mikor épp az ellenkező tartalommal tölti fel. Ezzel az eljárással teremti Szív Ernő századelős hangulatot ezredelős szövegyszervezéssel — mert a szeceszziósan burjánzó, századfordulós modalitású történetek valamiképp, és nem csupán egyes nyelvi megoldásaikban, szóhasználatukban, de problémafelvetéseikben, a körülmények részletezéseiben nemkülönben, mégiscsak egyértelműen napjainkról szólnak. A néhány oldalas társcanovellák a maguk csendes módján, azaz szinte észrevétlenül felvezetve dekonstruálnak minden, az íróhoz és az íráshoz ragasztható díszítő fogalmat, szépelgő elgondolást a 20. század prózaíróinak és novellistáinak — elsősorban Krúdy és Kosztolányi — nyomdokain, hogy a hírlapírói és egyáltalán az írói foglalkozás körülményeinek árnyalataihoz közel kerülhessünk. Nem is akárhogyan, hisz helyenként erősen metaforikus, lírai darabok sorakoznak, például életművüket meg nem alkotó írókról, ígéretes indulókról, kikerülő tudható, hogy „[é]letük félkész ház” (143.). A közös nyelvi metaforává szilárduló szófordulatot nem is olyan rég, épp negyven éve Pi-

linszky János is belefoglalta Nagy László emlékére írott esszéjének záró soraiba: „[a]hogy nincs befejezett élet, befejezett életmű sincsen. Mindkettőre egyedül a halál rakhat tetőt. Csak most látjuk: Nagy László 'háza' tökéletes, gyönyörű egész.”

A vidéki hírlapírói én, Szív Ernő számára az egész, a befejezett már nem eleven tapasztalat, mégis mintha az egészelvűség lebegne szerkesztői megoldásai mögött, hisz a kötet, amely hat, különböző keletkezésű tárcákból álló ciklust tartalmaz, szintén teljes egészet képes alkotni: alakok visszatérnek, témák és konfliktusok egységesen hálózák be a kötetet. A könyv végén a műfajok kavalkádját felvonultató, kórházi tartózkodást elbeszélő, kibeszélő, az emlékező tudatot rekonstruáló *A legionella-füzet* szerepel, mely megidézi nemcsak Esterházy Péter személyét, de *Hasnyálmirigynaplóját* is, ahogy Nádas Péter *Saját halál* című kötetét is.

Szív Ernő az író-hírlapíró közti különbséget, a tárcaíró megkülönböztetett szerepét hivatott józan realitásérzékkel szőtt romantikus elképzeléseibe ékelni, egyúttal szenvedélyesen érzékelteni, hogyan maradhat egy író a hétköznapi paradox (valójában teljesen szokványos, mindössze kielezeten láttatott) helyzeteiben, humorát és öniróniáját mindvégig megtartva a felszínen. A gondolatban végigpergetett jeleneteket sokszor szenvtelen, közömbös hangon előadó hírlapírói én elkülönítése arra is alkalmat kínál, hogy a szerző kívülről lásson rá önmagára, szövegein való foglalkozásszerű munkálkodására. Hiába is cáfolja az *Írók ötletei* című tárca, azt gondolhatnánk, a tárcaíró fantáziája végtelen, a kötet olyannyira gazdag meghökkentő jelenetekben. Felmutatja egyes helyzetek kifordított variációit, melyeket végigkövetve egy önálló írói világ, egy mélabúval átítatott derűs életkedv keletkezésének és gyakori elbukásának történeteiben osztozhatunk a főszereplőkkel: az íróval, hírlapíróval, más írókkal, s legfőképp a regénnyel, aki helyenként maga a megszemélyesített, érző lelkű főhős. Az irodalom, a szó, a regény ekképp kalandozik állandó szereplőként a társcanovellák világában, kétségek között hánykódva, szenvedélyesen szeretve íróját, aki alkotja és alakítja őt. Hogyan is viseltethetne irányában másképp írója, mint egyszer teljes odaadással, máskor drámai elfordulással, ám mindvégig bölcsen, a kölcsönös vonzalom biztonságával, ahogy nem csupán fiktív vádbeszédében, ám a kötet írásainak minden egyes sorával meggyőzően állítja, amiről fóműve oly sokszor biztosította őt: hogy szereti. (*Magvető*, Budapest, 2017)

SZALAGYI CSILLA

